



GÖTEBORGS UNIVERSITET  
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

# Gudsbilder i svenska visor Fröding/Karlfeldt/Vreeswijk

Images of God in Swedish lyrical ballads  
Fröding/ Karlfeldt/ Vreeswijk

Per Skårstedt

*Termin:* VT 11- HT 12  
*Kurs:* Tro och livsåskådning, 15HP  
*Nivå:* Kandidat  
*Handledare:* Bo Claesson

1. Inledning	2
1.1 Syfte	3
1.2 Tes och teori	4
1.3 Metod	5
1.4 Avgränsning	6
1.5 Struktur	6
2 Presentation av poeterna	6
2.1 Gustaf Fröding	6
2.2 Erik Axel Karlfeldt	10
2.3 Cornelis Vreeswijk	13
3 Diktanalyser	18
3.1 Diktanalys Fröding	18
3.2 Diktanalys Karlfeldt	23
3.3 Diktanalys Vreeswijk	28
4 Slutsats	32
5 Slutdiskussion	33
6 Sammanfattning	34
7 Litteraturförteckning	35

## 1. Inledning

Redan i början på femtitalet väcktes mitt intresse för visor. När Margareta Kjellberg sjöng barnvisor och skillingtryck i radion satt jag klistrad vid apparaten. Barnvisorna har jag glömt, men jag tror ännu jag kan nästan alla verserna på ”Hjalmar och Hulda” och ”Låga ryttartorpet” utantill. Sent sextioal skaffade jag mig gitarr och lärde mig tre ackord i dur och lika många i moll. Lyriken var det centrala, så när mitt ackompanjemang inte räckte till fick man kompensera detta på annat sätt. Det berättas att Alf Prøysen sade ”..men jeg har malt vakre blomster på gitaren min” i en kommentar till sitt bristande gitarrspel.

Jag anser fortfarande att visan i alla dess former är poesins bästa uttryckssätt. Poesin är och har genom hela vår kulturhistoria varit den konstform som nått längst och påverkat människor på djupet i de breda folklagren mest.

Under sextio och sjuttioalet fick visan en renässans och jag hade förmånen att få delta i denna vid och ibland på scenen på några av Stockholms legendariska ”visans tempel” såsom Visprämen Storken, Restaurang Kaos, källarkrogen Kurbits, Freden med flera.

Det fanns vid denna tid och i denna miljö ett uttryck som med tiden ständigt återkom och som kom att tjäna som förklaring till nästan allt man kunde föreställa sig; ”Jag känner för” ...det ena eller andra. Och det var mycket känslor i omlopp när visorna föredrogs och åhördes. Spektrat och spännvidden på de visor som diktades och framfördes var enormt, från Bengt Sändhs burleska visetter till Kjell Torbjörns och Bernt Staffs finstämda ballader. Känslan var viktig i de här kretsarna, även om grundtemat var politiskt snarare än religiöst och enligt tidsandas krav riktat mer åt vänster än höger. Även om den uttalade motsättningen till kyrkan och religion i alla dess former var starkt uttalad fanns en underton av andlighet och solidaritet.

De främsta förebilderna var trubadurer som Bellman och Taube vilka själva skapat de synteser av ord och musik som vi kallar visor, men mycket av den övriga svenska diktskatten rotades fram och tonsattes, dikter som beskriver stämninglägen, relationer eller existentiella reflektioner.

Var går egentligen gränsen mellan natursvärmeri och religiös tillbedjan, sedelärande skillingtryck och tio Guds bud eller tolkningen av Bo Setterlinds dikt ”du är den ende” som en erotisk kärleksförklaring eller en tillbedjan av ett andligt väsen?

Kanske är det ingen skillnad alls utan olika former att uttrycka samma sak.

Kanske ligger skillnaden i hantverksskickligheten hos författare och tolkare.

Kanske sitter en del människor bättre på en hemsnickrad pall än i en till synes bräcklig rokokomöbel.

Visan är ett mångsidigt uttrycksmedel som inbjuder till medskapande och som har förmågan att förmedla stämningar och reflexioner i och med dess många uttrycksformer.

Liksom i allt konstnärligt skapande finns ofta en underliggande tanke som verkens skapare kanske inte alltid själv är medveten om.

I föreliggande arbete avser jag att undersöka tre framträdande svenska poeter, som arbetat med form och innehåll som breda folklager tagit till sig.

## 1.1 Syfte

Mitt syfte är att visa på hur gudsbilder kan gestalta sig hos tre olika svenska visdiktare och försöka förstå deras respektive tankar om livet, döden och vad som eventuellt finns bortom och utanför dessa begrepp. Det handlar inte primärt om att nagelfara diktaren som person utan om att försöka se de bilder som förmedlas i deras verk.

Jag är medveten om att tre olika gudsbilder kommer att framträda, men ser samtidigt gemensamma värderingar, bland annat i försvaret av den utsatta människan och avståndstagandet till religiöst uppblåst dogmatik. Att ett visst mått av vanvördighet, humor och trots bidrar som uttrycksmedel ser jag inte som något problem. Det man inte kan skämta om förtjänar inte heller att tas på allvar.

Jag vill med hjälp av en postmodern teologisk ansats visa på perspektiv och religiösa teman och klanger i texterna. Den postmoderna teologin har avlägsnat sig från modernitetens krav på absoluta sanningar, varje teoretisk disciplin existerar inom ramen för vissa mänskliga, existentiella frågor, tankar och handlingar. Och det finns inte någon given utgångspunkt som alla människor måste instämma i för att på ett rationellt sätt kunna samtala med varandra. Den postmoderna teologin befinner sig mitt i samtalet om Gud, människan och tillvaron, varken före eller efter detta samtal, och den anser att detta är en bra plats att vara på.<sup>1</sup>

”Det är svårt att göra sig förstådd af dem, hvilka igenkänna religionen i vissa ord och uttryck, men icke i en människosjäls osläckliga sträfvän efter harmoni och klarhet.”<sup>2</sup>

Orden är uttalade av Nathan Söderblom och syftar på Gustaf Fröding, men skulle väl kunna stämma in på de två övriga diktare jag valt för detta arbete, nämligen Erik Axel Karlfeldt och Cornelis Vreeswijk.

---

<sup>1</sup> Sigurdson O, Svenungsson J *Postmodern teologi* Verbum 2006 Sid.39

<sup>2</sup> Söderblom N *Vid skalden Gustaf Frödings bår* Bonniers 1911 (Förordet)

## 1.2 Tes och Teori

Gudsbilder finns alltid hos alla människor, men de ser olika ut. Den tyske teologen Diedrich Bonhoeffer skriver i ett av sina brev från det fängelse, han placerats i för sin delaktighet i den tyska motståndsrörelsen mot Hitlers tredje rike:

”Människan har lärt sig att i alla viktiga frågor stå på egna ben utan bistånd av arbetshypotesen Gud.”<sup>3</sup>

Detta kan ses som en kommentar till den pågående sekulariseringsprocessen och samtidens kristna för deras sätt att möta denna utveckling. Han skriver vidare:

”Den kristna apologetikens attack på världens myndighet anser jag vara för det första oförståndig, för det andra ofin och för det tredje okristlig.

Oförståndig - emedan den synes mig vara ett försöka att försätta en människa, som blivit vuxen tillbaka till hans pubertetstid, det vill säga, göra honom avhängig av idel de ting som han i verkligheten inte längre är beroende av, påtvinga honom problem, som faktiskt inte är problem för honom.

Ofin - därför att man här försöker utnyttja en människas svaghet för syften som är honom främmande och som han inte bejakar.

Okristlig - därför att Kristus här förväxlas med en bestämd mänsklig religiositet, det vill säga med en mänsklig lag.”<sup>4</sup>

Fritt arbetande konstnärer går ofta utanför ramarna för vad mer eller mindre traditionsinriktade kritiker anser vara sant, högt och rätt. De skalder som jag berättar om här, har ofta befunnit sig nära eller utanför dessa ramar och då drabbats av vad som kan uppfattas som orättfärdig kritik.

En rad kristna teologer har under den senaste tiden, i växande utsträckning, börjat ställa frågan om inte sekulariseringen, ur kristen synpunkt kan vara något positivt, något som åtminstone från vissa utgångspunkter måste bejakas - och kanske till och med ses som en konsekvens av den kristna tron.

<sup>5</sup>

En teolog är den som försöker utföra den nästan omöjliga uppgiften att finna sambandet mellan begreppen λόγος och θεός, det vill säga Guds skapande och uppehållande ord och Gud i sig själv. Under den period vi kallar moderniteten, det vill säga när naturvetenskapen bryter fram, blir teologin i det närmaste besatt av att finna den exakta metoden, det obestridliga argumentet, en begreppshorisont för att förstå och kanske kontrollera Gud. Den samtida teologin, som ibland har epitetet postmodernism, försöker, i sina bästa stunder, ärligt, om än ibland desperat, att låta Gud höras såsom Gud igen. Detta genom att granska modernitetens historietolkning och avslöja förmenta anspråk på rationalitet och den kräver att alla de av moderniteten glömda och marginaliserade får komma till tals.<sup>6</sup>

<sup>3</sup> Persson P E

*Att tolka Gud idag* Liber 1971

<sup>4</sup> Ibid

Sid.19

<sup>5</sup> Ibid

Sid.19

<sup>6</sup> Tracy David

*On naming the present* Sid.36-37

I föreliggande arbete är det denna Gudsbild jag vill använda mig av, en Gudsbild som, för den enskilda människan ligger före och bortom dogmatiken, en Gudsbild som inte grundar sig på specifika föreställningar och ritualer. Detta förhållningssätt ligger nära Augustinus av Hippo. Gustaf Aulén skriver: Det avgörande i hans Kristustolkning skulle vara hänvisningen till det exempel, som den mänskliga Kristusgestalten givit oss genom sin ödmjukhet och som vi sedan skulle efterfölja: ”på ödmjukhetens väg i hans efterföljd vinnes frälsningen”.<sup>7</sup> Aulén fortsätter tolkningen av Augustinus syn på det Kristna kärleksbudskapet ”Den frälsande gudomliga kärleken ser Augustinus såsom tillvarons stora outgrundliga under, om vilket vi endast kunna tala med trevande ord och på ett ofullkomligt sätt”.<sup>8</sup>

Martin Luther ålägger, enligt Aulén, ett likartat förhållningssätt:

”När det gäller gudsgemenskapen, då skola vi icke fara upp i himelen och söka utforska Guds majestät, och söka fatta Gud själv i hans obegripliga makt,, visdom och majestät, huru han skapat och styr världen. Vi hava Faderns hjärta och vilja i Kristus. Varje annan bild av Guds väsen är falsk, är en vrångbild.”<sup>9</sup>

Den Gudsbild jag vill söka i granskningen av vispoeternas verk är således inte någon dogmatiskt tillrättalagd figur. Snarare vill jag försöka följa deras sökande efter en högre verklighet, att försöka få en glimt av vad de kan ha sett och förnummit när de söker glänta på tillvarons ridå.

### 1.3 Metod

Med utgångspunkt från mina källor, har jag valt att med hjälp av en beskrivande metod försöka belysa de gudsbilder som framträder hos de olika poeterna. Eftersom ämnet är mångfasetterat och tolkningsmöjligheterna många, är det ofrånkomligt att en viss subjektivitet kommer att påverka mina slutsatser.

Jag anser att de förhållandevis omfattande biografierna är nödvändiga för att skapa sig en förståelse för hur, dels kontexten och dels omgivningens förhållningssätt, präglade diktarna och deras alster. Här ansluter jag mig till en litteraturvetenskaplig tradition.<sup>10</sup>

Biografierna är även nödvändiga för att kunna jämföra och för att kunna se vad som förenar och vad som skiljer de religiösa föreställningarna åt.

Mina tolkningar av hur poeternas gudsbilder såg ut och hur och i vilken utsträckning dessa påverkade deras diktning är således i stor utsträckning baserat på att söka förstå hur deras värld såg ut. Metoden kan också sägas vara hermeneutisk i så motto att mina slutsatser också är beroende av

---

7 Aulén Gustaf *Den kristna gudsbilden 2a* upplagan Sid 104

8 Ibid Sid.111

9 Ibid Sid.177

<sup>10</sup> Se t.ex. Lisbeth Larsson 2001 och 2008.

mina och mina källors förförståelse. Det blir således en lång kedja av subjektivitet, där du käre läsare ingår, som förhoppningsvis kan närma sig objektivitetens ljus.

#### **1.4 Avgränsning**

Anledningarna till att jag valt just Fröding, Karlfeldt och Vreeswijk, är flera.

I första rummet är det naturligtvis så att jag tidigare arbetat med en del av deras texter och då reflekterat över olika tolkningar och vilka tankar som legat bakom utformningen.

Den samlade produktiva perioden omspanner mer än hundra år mellan sent 1800-tal och sent 1900-tal (de levde mellan år 1860-1987). Deras familjerelationer är ganska lika. Alla tre stod i ett mycket nära förhållande till sina mödrar, medan deras fäder var mindre närvarande och dessa förmådde inte leva upp till en trygg fadersroll.

En stor nyfikenhet, bred klassisk bildning och beläsenhet är gemensamma kännetecken, även om Karlfeldts akademiska skolning skiljer sig från Frödings och Vreeswijks autodidakta lärdom. Stor livsaptit som ibland utmynnar i excesser. Alkoholberoende och satyriasis kan svårligen fångas in i några normalvärden men om en skala fanns borde man kunna finna alla tre högt på denna. Ett upplevt utanförskap kombinerat med, social talang.

Framförallt lysande lyriska begåvningar.

#### **1.5 Struktur**

Presentationerna av poeternas personer är relativt omfattande, det är inte min ambition att skriva biografier, men en viss personkännedom är viktig för att förstå verken. Kanske gäller detta i hög grad skalder, som i sin konst väver in sina egna intryck, upplevelser och kontext.

Det går inte att dra någon distinkt gräns mellan liv och verk för skalder eftersom dessa ofta flyter samman till en syntes.

## **2 Presentation av poeterna**

### **2.1 Gustaf Fröding**

”Gustaf Fröding var en hip poet, han försökte dränka sina sorger - men dom kunde simma.”

- Så inleder Cornelis Vreeswijk sin tolkning av ”ett gammalt bergtroll” på skivan ”Poem, ballader och lite blues”.

Skalden och filosofen Gustaf Frödings hela liv kantades av problem, svårmod och en oförmåga till anpassning till vad som anses vara en normal livsföring. Föräldrahemmet var ett

socialt, mentalt och i synnerhet pekuniärt sluttande plan, låt vara, utgående från en mycket hög nivå. Detta sluttande plan blev Gustafs följeslagare genom hela livet. Farfadern, Jan Fröding skulle med dagens vokabulär kunna beskrivas som en lyckosam, ”self made” entreprenör och riskkapitalist. Morfar C.A. Agardh var biskop i Karlstad. Ferdinand Fröding, skaldens far, var nummer tre i en syskonskara på sju där alla fick möjlighet till en god utbildning. Ferdinand genomgick Hillska skolan i Stockholm (en studieförberedande internatskola efter Engelsk modell<sup>11</sup>) med goda studieresultat och med en utpräglad lust för studier vilket han behöll hela livet. Trots en utpräglad humanistisk läggning sökte han sig till den militära banan och avancerade till löjtnant. Han avslutade dock denna karriär redan i trettioårsåldern men behöll sin titel.

Ferdinand som talade både franska och tyska företog flera ”bildningsresor” i Europa. Bland annat studerade han sång i Paris. Hans bibliotek innehöll både svensk och utländsk skönlitteratur men han studerade även kyrkofäderna och hade på det hela taget en stor humanistisk bredd i sin bildning. En tilltagande nervositet, sömnlöshet och ängslan gjorde honom dock till enstöring och religiös grubblare.

Biskop Agardhs dotter Emilia som kom att bli Frödings mor fick enligt Mauritz Hellberg, som stod Fröding nära, ”en ganska god uppfostran”, var litterärt bevandrad och begåvad. Hon var som barn livlig och skrev poesi under hela sitt liv. Hennes psyke var dock bräckligt och hon genomgick under sitt liv två perioder av svår depression i samband med yttre påfrestningar.<sup>12</sup>

När Gustaf föddes befann sig fadern på så kallad studieresa i Frankrike och Italien tydligen vid god kassa samtidigt som Emilia fick be sina släktingar om hjälp för sin och barnens försörjning. När han var tre månader hade modern utvecklat en depression som gjorde att släktingarna såg sig nödsakade att med tvång skicka henne till hospital i Danmark där hon blev kvar i tre månader. Under denna tid var Gustaf omhändertagen av en amma som vårdade honom korrekt men det är mera tveksamt om han fick någon psykologisk stimulans. Gustaf Frödings reaktioner och beteende talar för att han hade en utvecklad spädbarns-depression vid hemkomsten.<sup>13</sup> Under sin barndom beskrivs Gustaf som ett snällt men inbundet barn, hans syster Cecilia beskriver honom i ett brev till Mauritz Hellberg som ”det mest stillsamma och tålmodiga barn man gärna kan tänka sig - om ingen sysselsatte sig med honom, satt han alldeles stilla och funderade - Han var dock road av lek, men tog aldrig själv initiativ - sagor och sånger hörde han mycket gärna, och så fort han kunde läsa innantill, kastade han sig över all poesi och romanlitteratur han kunde komma åt.”<sup>14</sup>

---

11 *Nordisk familjebok* 1909 / UGGLEUPPLAGA 11. Sid 701

12 Cullberg Johan *Gustaf Fröding och kärleken* Sid.222

13 Ibid Sid.228

14 Hellberg Mauritz *Frödingsminnen* Sid.74



Gustaf kom att stå modern och systrarna nära medan relationen till fadern präglades av en, under ytan, dold skuld och rivalitet. Johan Cullberg skriver:

”Det är en psykologiskt riskabel situation för en ensam och av modern uppburen son om fadern inte kan erbjuda en tillgänglig och någorlunda trygg manlig identifikationsmöjlighet. Min tro, skriver Cullberg vidare är att Gustafs primära anknytning till Emilia var så bräcklig och komprometterad att han aldrig blev förmögen att lösa den oidipala konflikten.<sup>15</sup>”

Vid femton års ålder flyttade Gustaf från föräldrahemmet i Kristinehamn till Karlstad för gymnasie studier. Han visade enligt Hellberg aldrig någon större flit i sina studier men kunde ibland briljera med den beläsenhet han skaffat sig på egen hand. Han var motoriskt oskicklig och var vad man skulle kalla en fumlig yngling vilket han kompenserade genom att överdriva sina lyten och spela clown.

Med flytten inleddes också en frigörelseprocess, hemmet i Kristinehamn hade under Gustafs uppväxt och pubertet präglats av föräldrarnas religiösa nit och han upplevde motvilja för den religiositet som presenterats för honom med en fruktad, rannsokande, dömande och hämnande Gud.<sup>16</sup>

I denna frigörelse ingick även alkoholen som kom att bli hans följeslagare livet ut. ”Nykterheten stod inte högt i kurs i vårt land under 1870-talet och inte heller vid läroverket i Karlstad”; skriver Mauritz Hellberg och berättar vidare att:

”vissa elever även under skoltid gick med en konjaksplunta i rockinnerfickan och togo sig samt väl även bjödo kamraterna en klunk ur den på rasterna.”<sup>17</sup>

Fröding lyckades aldrig att väl, sköta ordnade studier under vare sig gymnasietiden eller senare vid universitetet i Uppsala. Han klarade studentexamen efter ett extraår, men avlade aldrig någon akademisk examen.

Att Fröding hamnar väl utanför de ramar där vi placerar psykisk och mental normalitet är oomtvistat, men huruvida detta berodde på arv eller påverkan har det rått delade meningar om. Johan Cullberg som är professor i psykiatri och f.d. överläkare med lång erfarenhet från såväl kliniskt som vetenskapligt arbete, har studerat Frödings liv och verk, och presenterar sina rön och bedömningar i boken ”Gustaf Fröding och kärleken”.

En drastisk men inte missvisande sammanfattning formuleras i en artikel 2010 sålunda:

---

15 Cullberg Johan

16 Hansen Gunnar

17 Hellberg Mauritz

*Gustaf Fröding och kärleken* Sid 33-34

*Frödings Guds bild; Värmländsk kultur 2/2010*

*Frödings minnen* Sid.112

”Det var ingen ärftlig sjukdom han led av men en olösbar livskonflikt med tidiga rötter. Konsekvensen blev att han söp sig sönder och samman. Under sexton års tid kunde han inte klara sig utan vård.”<sup>18</sup>

Hans estetiska begåvning var unik liksom hans iakttagelseförmåga av egna och andras svagheter. Men den inte mindre etiska begåvningen, som ibland innebar en obönhörlig sanningslidelse, blev tidvis en plåga för honom.<sup>19</sup> I John Landquists karakteristik av Fröding har skuldbegreppet en central roll. Frödings skuld känsla bottnar, menar han, i melankoli och förstärktes av desillusion över hur han använt sina resurser och förmågor och de i eget tycke tvivelaktiga resultaten. Skulden lyser, menar Landquist vidare, med sin frånvaro i Frödings diktning. Denna skuldfrihet genomtränger hela hans verk. Den är hemligheten av dess ljusa dager och av dess rörande makt, den förråder sig i dess oinskränkta livsdyrkan, i dess djärva filosofi.<sup>20</sup>

Hur förhöll sig Fröding till religionen? Han revolterade mot sin barndoms religiösa föreställningsvärld om synd och skuldbelade sig själv för livets lust. Landquist belyser detta med följande diktcitat:

*Jag tror icke mycket, jag själv, på Gud.  
trots röster jag hörde,  
trots viljan som rörde  
min vilja och förde  
mig med och befallde med bud.  
Dock är det väl sant, att ibland jag tror  
mig höra en röst från min far och mor,  
av andra som tala  
förskräckta hugsvala,  
ibland är ock rösten gudastor.*<sup>21</sup>

I stället söker han formulera sin egen Guds bild, där de trognaste följeslagarna är Nietzsche, Tolstoj och Blavatsky. Det var för honom ett fruktansvärt personligt allvar det gällde; de djupaste frågorna ville han reda ut, om han än skulle förgås därvid.<sup>22</sup>

Sina tankar i detta ämne utvecklade Fröding, förutom i sin lyrik och då i första hand Gralstänk, i tre små uppsatser med titlarna ”Om jagmedvetandet”, ”Om livsmonader” och ”Om Gudsmedvetandet”. Olle Holmberg har analyserat dessa och kortfattat beskrivit tankarna sålunda: Hela materien, hela universum är genomströmmat av ”levande kraft”, och denna kraft är identisk med det som traditionellt kallas ”ande”. Alla väsen eller ting äro följaktligen också delaktiga av denna livskraft

---

18 Cullberg Johan

19 Cullberg Johan

20 Landquist John

21 Ibid

22 Karlfeldt E.A.

*Psykisk sjukdom - Myt och verklighet. Värmländsk kultur 2/2010*

*Gustaf Fröding och kärleken Sid.237*

*Gustav Fröding Alb Bonnier 1916 Sid.99*

*(Dikten "Symptom i Efterl.skr.") Sid 339*

*Avskedsord vid Gustaf Frödings graf Alb.Bonniers förlag 1911 Sid.20*

eller andliga kraft, och Fröding vill därför kalla dem livsmonader eller levande monader eller, med ett tredje namn, ”jag”.<sup>23</sup>

I ett teologiskt perspektiv kan man säga att han söker Guds ande i allt skapat bortom all dogmatik och bokstavstroende. Samtidigt upplever han hela tiden att han inte når ut eller fram till sin föreställning om Gud, det är endast i sin inre värld och i sin diktning han är verkligt fri. Han beskriver känslan i dikten ”En Gahsel”

*det gamla obevekligt hårda gallret  
- det vill ej tänja sig, det vill ej brista,  
ty i mig själv är smitt och nitat gallret,  
och först när själv jag krossas, krossas gallret*

Det är en form av utanförskap han beskriver i denna dikt, han står innanför sitt egensmida galler och ser det friska, myllrande och festliga livet utanför. Han vill så gärna vara en del av gemenskapen och det brusande livet, men endast i sitt skapande är han en fri och fullvärdig del i livet och gemenskapen.

## 2.2 Erik Axel Karlfeldt

I en av de många rolldikter där Karlfeldt utvecklar en sida av sitt väsen kallar han sig ”En löskekarl”. Ordet betyder bokstavligen en karl som är ogift, men har också klang av luffare och outsider.<sup>24</sup> Längtan efter revansch, vilsenhet och oro är också något som präglar i synnerhet den unge Karlfeldt.

Han föddes på Tolvmansgården i en by i sydöstra Dalarna som nummer fyra i en syskonskara som skulle komma att utökas till sju. Modern Anna Jansdotter hade varit gift tidigare och de tre äldsta syskonen kom från detta äktenskap, den åtta år yngre fadern, Erik Eriksson (Ersson) fick med detta nya äktenskap ett socialt och ekonomiskt lyft. Hemmet var präglat av en gammal-luthersk miljö, vilken företräddes framförallt av modern.<sup>25</sup> Erik Axel visade tidig studiebegåvning och prosten Åkerblom övertalade fadern att skicka honom till läroverk efter avslutad folkskola. Fjorton år gammal lämnade han det trygga hemmet och inackorderades i Västerås där han kom att tillbringa de följande 7 åren som gymnasist vid det högre allmänna läroverket där. Denna skola var mycket välrenommerad, i synnerhet för sina höga klassiska

---

23 Holmberg Olle

24 Bergsten Staffan

25 Hildeman Karl-Ivar

*Frödings mystik* 1921

*Karlfeldt dikt och liv*

*Karlfeldt och balladen* *Karlfeldt-samfundets skriftserie* No22

bildningsideal. Flera av Erik Axels lärare var lärda män som såg till att han fick en gedigen bildningsgrund.<sup>26</sup>

Studierna framskred också mycket väl, vilket inte hindrade gossen från att aktivt delta i fritidsaktiviteter såsom idrott, litterära sällskap och i någon utsträckning i de rackartyg som hör åldern till.

Hans pubertet var enligt Staffan Bergsten senare än kamraternas, men när könsmognaden väl infann sig skedde det med desto större kraft. Ett starkt sexuellt driftliv blir Karlfeldts följeslagare genom livet som kommer att prägla både hans liv och dikt. Detta förhållande i kombination med hans puritanska fostran skapade en viss frustration hos den unge Karlfeldt. I sjuttonårsåldern skrev han följande i sin dagbok: En förfärlig passion, en till ytterlighet driven brånad hotar att i förtid förstöra mina krafter och undergräva de rika gåvor naturen givit mig. Gång på gång har jag lovat mig själv och Gud att tygla min lidelse. Gång på gång har jag brutit mitt löfte, även idag har jag brutit! Gode Gud, när skall du en gång höra mina böner om kraft och hjälp?<sup>27</sup>

Evert Taube som skrivit och tillägnat Karlfeldt sin ”Vals i Provence” målar upp denna förtryckta levnadslust som nästan skulle kunna kallas för ett ”svenskt nationaldrag”

*Ett fikonträd på slaggströdd äng  
och sotarn med sitt lod  
det minner mig uti Provence  
om Karlfeldts heta blod.  
Det brann där oppi Dalarna  
som eldat av bourgogne,  
själv liknade han karlarna  
här sunnanåt - en Dalarnas,  
en senfödd bondesalarnas  
Monsieur Bertrand de Born.*

*Men vild är Karlfeldts fejare  
och vältrar sig med skrån,  
när min är som en hejare  
att skatta fikonträn.  
Av blåa fikons röda saft  
min sotare är våt,  
han dricker vin, han skrattar glatt,  
men brännvinstörstig och besatt  
och kvalfylld i sin kärleksnatt  
är sotarn nordanåt*

Erik Axels far, Erik Eriksson (Ersson), lyckades inte klara familjegårdens ekonomi, och företog sig dessutom i sin desperation, att förfälska skuldsedlar. I WLT (Westmanlands läns tidning) kunde man den sjunde Maj 1885 läsa dels om Erik Axels godkända skriftliga studentprov och dels att fadern dömts till två års straffarbete. Gård och lösöre såldes på exekutiv auktion, familjen flyttade

---

26 Bergsten Staffan

27 Ibid

*Karlfeldt dikt och liv* sid 49

Sid.53

till Krylbo och senare till Uppsala. Förmodligen präglades han mer av den sociala deklasseringen och skammen än av förlusten av hemmet och fädernegården, men detta är något som Karlfeldt förtiger.<sup>28</sup>

Vägen till social revansch blev lång och mödosam men det var tanken på denna som tillsammans med diktningen och erotikerna höll Karlfeldts mod uppe.<sup>29</sup>

Studier i Uppsala varvas med tjänster som informator, lärare och bibliotekarie.

Licentiatavhandlingen över Henry Fielding, lade han fram först 1898.

Sin första diktsamling, *Vildmarks- och kärleksvisor*, gav Karlfeldt ut 1895. Den blev ingen försäljningssuccé, men Akademiens sekreterare David af Wirsén gav den ett förhållandevis gott omdöme. Fridolinstalten gör sitt inträde 1898 med samlingen ”Fridolins visor och andra dikter”, tre år senare presenteras ”Fridolins lustgård och Dalmålningar på rim”. I och med dessa böcker är Erik Axel Karlfeldt en etablerad poet och diktsamlingarna ges ut i många och stora upplagor.<sup>30</sup> Fridolinstalten som i flera avseenden är Karlfeldts alter ego, beskrivs i hans eget förord till ”Fridolins visor” på följande sätt: Fridolin kallade sig en studerad karl av bondestam, som återvänt till fädernas värv, enär det syntes honom lockande att gräva i jorden, sedan han all sin tid blott grävt i böckerna.

Torsten Fogelquist beskriver (i kapitlet ”Fridolin”, i hans år 1940 utgivna Karlfeldt- arbete) kopplingen mellan Poeten och hans alter ego så här:

”Karlfeldt delade Fridolins sorger, hans jordbryggda sinnlighet, glädjen åt kvinnorna och dansen, veteåkerns frukt och bärmarkernas saft. Han kände sig i det närmaste släkt med hans manvulenheter: frispråkigheten, flärdföraktet, självlöjet och humorn. Fridolins fall - en man som övergivit fädernas jordbundna värv och längtar tillbaka till jorden - är ju Karlfeldts eget.”<sup>31</sup>

Olof Lagercrantz avslutar en motsvarande jämförelse, i essäsamlingen ”Jungfrun och demonerna” (1937) på följande sätt:

”Karlfeldt är mer än Fridolin, är rikare, mer sammansatt, djupare också, men skalden har lånat sin ungdoms kraft och lust åt Fridolin och gjort honom till den härliga och medryckande gestalt han är.”

Natur och allmogekultur och i synnerhet så som dessa är representerade i Siljansbygden är ständigt återkommande motiv och dessutom var Karlfeldt en mycket kunnig botaniker. Enligt Thorsten

---

28 Ibid

Sid.58-61

29 Ibid

Sid.71

30 Mjöberg Jöran

*Många maskers man* Sid.84

31 Ibid

Sid.86

Thunman förekommer 280 olika växtnamn i hans diktning. De påträffas sammanlagt 700 gånger och enbart listan på träd och buskar är ett sjuttioal som omnämns 260 gånger.<sup>32</sup>

Vad som dock ännu mer imponerar är hur han väver in detaljkunskaper om växterna och deras kulturhistoria i sin poesi.

1904 valdes Karlfeldt in i Svenska Akademin och 1913 utsågs han till dess ständige sekreterare, en befattning som han behöll till sin död 1931. Han betraktades vid denna tid även som den Svenska nationalskalden, i synnerhet efter Frödings frånfälle 1911. Gerda Holmberg som hunnit bli mor till tre av Karlfeldts barn gifter sig med skalden 1916, de träffades första gången femton år tidigare då hon var hembiträde hos en familj han gästade. Paret får ytterligare ett barn och en lugnare och mera ordnad tillvaro inställer sig.

Med stigande inkomster och stipendier kunde man skaffa ett gott boende i Stockholm och på gården Sångs där alla somrar och jular tillbringades.

Karlfeldts personliga tro är omdiskuterad, Olof Lagercrantz skriver

”Hans utveckling som människa och skald följer spår som runnit upp i barndomens saga om Kristus och som visade sig vara, ej ömsint svek, utan en fast klippa i alla väderstreckens rytande vindar”.<sup>33</sup>

Han var dock ett barn av statskyrkan och som sådan var han fientlig till allt katolskt fromhetsliv som för honom tedde sig asketiskt, liksom han ställde sig avvisande till väckelserörelsens svärmiska anda.

Olof Lagercrantz avslutar med följande sammanfattande karaktäristik:

”Storvulen var Karlfeldt som människa men ibland också liten, storstilad men ibland också pompös som diktare. Han var storsvensk såsom ingen ostraffat kan vara idag men hade blick för minsta ört i det svenska landskapet han så hänfört hyllar”.

Han tillhörde ett släkte av manschauvinistiska karlar som idag ofta utsätts för kritik men samtidigt var han en sann älskare av det kvinnliga och en av våra främsta kärlekslyriker.

Få kan mäta sig med honom i versens rikedom och välljud, ingen i den poetiska diktationens djupa klang.<sup>34</sup>

## 2.3 Cornelis Vreeswijk

”Det han var - det var han mycket.”<sup>35</sup> Så sammanfattar kollegan och vännen Bengt Sändh sin minnesbild av Cornelis Vreeswijk.

Cornelis levde ett stormigt liv och lämnade och lämnar stora intryck och avtryck hos dem som levde nära honom, hos dem som upplevde hans framträdanden och hos dem som tar till sig hans verk via visorna, poesin, prosan eller bild- och ljudupptagningarna.

32 Thunman Thorsten

*I susande hymner går Flora.* Karlfeldt-samfundets skriftserie 1979

33 Bergsten Staffan

*Karlfeldt dikt och liv* Sid.266

34 Ibid

Sid.267

35 Sändh Bengt

*Cornelis i mitt minne* Sid.1

Jacob och Jeanne, Cornelis föräldrar, tillhörde en burgen medelklass i IJmuiden, en liten kuststad i Holland. Fadern, en driftig småföretagare med ett mindre åkeri och taxirörelse, var protestant och modern hemmafru och katolik. Katoliker och protestanter levde här i sämja, men bildade skiljda kulturer. Att gifta sig över religionsgränserna fördömdes helt, ändå trotsade Cornelis föräldrar reglerna men på det personliga planet betydde denna sida av religionen inte särskilt mycket för någon av dem.<sup>36</sup>

I maj 1940, innan Cornelis fyllt 3 år, ockuperade Tyskland Holland. Jacob blev av med sitt åkeri och familjen flyttade till en enklare bostad. Det dagliga livet blev svårare men man hankade sig fram.

Cornelis började skolan vid sex års ålder, året därpå misstänkte man att han led av TBC och han blir inlagd på ett sanatorium nära hemmet. Sjukhuset sköttes av katolska nunnor och han får närvara vid mässorna vilket gör intryck på honom,

”Jag gick i mässan, lärde mig göra korstecknet och tro på Jungfru Maria. Där i den musiken, hände det saker. Jag njöt av stämningen runt omkring, med änglar och alltihop”.<sup>37</sup>

År 1949 fick Jacob i uppdrag att leverera en bil till Sverige. Han blev överväldigad av det land han mötte och i november har familjen Vreeswijk sålt sitt hus och packat bilen för att emigrera. Cornelis beskriver långt senare hur han upplevde flytten: ”Mina holländska illusioner hade jag lämnat bakom mig och jag var lite för gammal att få några svenska. Jag kände ett främlingskap som jag tror hade en positiv effekt. Jag fick ett eget perspektiv, kanske ett grodperspektiv, på det nya landet och folket, utan den skulle mina visor inte ha blivit sådana som dom är.”<sup>38</sup>

Han får börja i klass sju i Träkvista skola på Ekerö, där familjen bosätter sig. I början är det svårt med kamratrelationerna, han är fortfarande överviktig efter dieten på sanatoriet samt har en oförmåga att göra sig förstådd på det nya språket. I början talar han engelska med sin lärare men tack vare envisheten växer förmågan snabbt. Till exempel lär han sig i början, alla läxor utantill, utan att begripa innebörden. Avgångsbetyget från Träkvista folkskola blir lysande: i sex ämnen är han med utmärkt beröm godkänd, även i svenska efter bara ett halvår i det nya landet. ”Eftersom jag var en ambitiös lärjunge gav jag mig fan på att bli bäst.”<sup>39</sup>

Jacob arbetar på en bilverkstad, lönen är knapp och Jeanne är hemmafru. Socialt och ekonomiskt är ställningen sämre än i Holland i synnerhet jämfört med deras situation före kriget. Han finner sig dock väl tillrätta i sällskapslivet och blir mycket populär i den holländska kolonin. Mycket till far är

---

36 Gustafsson Klas

*Ett bluesliv; Berättelsen om Cornelis Vreeswijk* Sid.17

37 Ibid

38 Ibid

Sid.28

39 Ibid

Sid.26

han dock inte, snarare ett stort glatt barn och alltid ärlig och uppriktig säger Cornelis äldsta syster Marianne .<sup>40</sup>

Efter folkskolan får Cornelis börja på Sankt Görans samrealskola och pendlar med bussen från Ekerö varje dag under fyra år. Skolresultaten är slätstrukna, men han hittar Kungsholmens bibliotek där han tillbringar några timmar varje dag efter skolan och upptäcker författare som Artur Lundkvist, Ivar-Lo Johansson, Nils Ferlin och Gunnar Ekelöf, ”Jag läste rubbet av de här killarna”.<sup>41</sup> Efter realexamen förväntas Cornelis försörja sig själv och han väljer att gå till sjöss.

Det blir dock ingen längre karriär till sjöss och redan efter fyra månader har han fått nog och mönstrar av när båten kommer till Narvik. Den gitarr som han köpt några år tidigare, blir kvar ombord.

Väl hemma på Ekerö har Cornelis bestämt sig för att ägna sig åt konstnärlig verksamhet i någon form, som skribent eller artist och han skall framförallt inte inordna sig.<sup>42</sup> År 1956 kom Colin Wilson ut med sin bok ”Outsidern”. Wilson var autodidakt och boken beskriver människans alienation i det moderna samhället. I denna bok hittar Cornelis sitt förhållningssätt, nu har han kommit till insikt. Cornelis inte bara är en outsider, han vill vara en outsider. Han anlägger medvetet en distanserad och otillgänglig attityd”.<sup>43</sup> Att vara en outsider att leva i ett utanförskap var nog mycket av det som präglade honom genom hela livet. Han beskrivs som en varm och vänlig människa av dem som möter honom samtidigt som han är rädd för att öppna sig och släppa på sin integritet. Man ser en människa som aldrig fullt ut törs lita på någon annan. ”Medkänslan syns ingenstans, men den känns överallt” säger Journalisten Rune Moberg efter ett möte med honom år 1955.<sup>44</sup>

Ellen Heiberg, som levde med honom en tid i slutet på 60-talet:

”Han var otroligt sårbar, jag tror aldrig jag känt en lika sårbar människa. När han till slut öppnade sig, var han helt blottad.”<sup>45</sup>

Kari Diesen som var en norsk sångerska och skådespelare, stod tidvis Cornelis mycket nära, gav en likartad bild:

---

40 Ibid	Sid.29
41 Ibid	Sid.38
42 Ibid	Sid.44
43 Ibid	Sid.44
44 Ibid	Sid.194
45 Ibid	Sid.212



Många såg Cornelis som en inbunden person, han hade blivit besviken så många gånger och var rädd för djupa relationer, rädd för att bli sårad. Han kunde vara hal som en tvål, men ville ha närhet. Han vågade inte öppna sig och göra sig sårbar. Jag tycker att jag någon gång nådde de djupen, vi gav varandra en massa energi. Han kunde vara en snäll björn tills han greps av den vanvettiga svartsjukan. Då fanns ingen reson, bara rädslan för att inte vara omtyckt, inte duga och inte vara bra nog. När jag tänker på Cornelis, är det med en sådan ömhet, för han var så mänsklig: en liten pojke som hade ett problem.<sup>46</sup>

Anders Burman var den man som lyfte fram Cornelis i rampljuset och tidigt såg hans stora konstnärliga begåvning, han har en lite krassare karakteristik, om än likartad:

”Cornelis livsstil är en barnslig reaktion mot den borgerliga moral han har med sig hemifrån, han är ju en enda stor protest mot sin ungdom, som jag förstår det. Bakom Cornelis yviga yta ser han en gosse med gediget borgerliga värderingar.”<sup>47</sup>

Jeanne Vreeswijk, Cornelis mor beskrivs som den enda kvinna han i grunden respekterade, hon var också den som alltid beundrade honom och fanns till hands även när han i vuxen ålder hade problem. Hans systrar bekräftar att han alltid var favoriten men fann detta oftast helt naturligt. Fadern, optimisten, sällskapsmänniskan och äventyraren Jacob Vreeswijk hade inte samma inställning.

Efter realexamen och sjuttonårsdagen ansåg han att Cornelis skulle klara sig själv. Det blir två andra personer som senare i livet träder in som fadersgestalter, två personer som uppskattade Cornelis men även ställde krav. Den förste var Nisse Gustafsson som råkade vara årsbarn med Jacob. Nisse bodde i Gamla stan och blev även en förmedlande länk till de litterära idolerna ”Bröderna i Klara”. Den andre var Evert Fagerman, ordförande i länkarnas avdelning i Solna. Cornelis målar en bild av den senares, varma men fordrande personlighet i Fagermans visa:

*Nej du gosse! Sa Evert Fagerman  
kom ej hit med någon gammal vals  
för då skall du få dig en snyting, minsann  
så du inte kan snacka alls!  
Men annars får du supa så ögonen blör,  
du är ändå en välkommen kund....*

Förhållandet till religionen är kluvet. Samtidigt som han gärna raljerar med kyrkan och religionen, finns det ett stort andligt djup hos honom. Han har inget förtroende för religiösa institutioner, ett exempel på detta är när han berättar om ett av sina möten med Sångaren Arthur Eriksson:

”dom är ju trevliga dom där Kristna. Bara man inte säger emot dem - när dom säger emot sig själva till exempel”.<sup>48</sup>

---

46 Ibid

Sid.214

47 Ibid

Sid.232

48 Sändh Bengt

*Cornelis i mitt minne* Sid.114

Enligt Bim Warne som var hans hustru från 1970 och fem år framåt, var Cornelis en troende människa bakom sin yviga attityd. Hon berättar:

”Han har en privat relation till Gud, obunden av samfund, han är emot kyrkan men inte emot religionen.”

Cornelis beskriver sig som anti-sekterist, ateismen är ju också en sekt. För en journalist berättar han om sin tro:<sup>49</sup>

”Jag tror att det finns en Gud. Någonting annat är omöjligt. Bilder uppstår inte av sig själva, Inte heller barn, böcker eller träd. Men jag tror inte på en Gud såsom Bibeln framställer honom. Jag är övertygad om att vi straffas för våra felsteg medan vi lever. Vägen får du staka ut själv. Oavsett vad du tar dig för kommer livet att sätta spår.”<sup>50</sup>

Cornelis levde ett hårt liv och arbetade hårt. Förutom ett oräkneligt antal scenframträdanden gjorde han ett trettiotal LP-skivor i Sverige och sju i Holland, fyra diktsamlingar, medverkade i nio teaterspel och sju filmer. Han levde också hårt i sitt sökande, Cornelis var alkoholist och brukade narkotika i olika perioder och levde ett i många avseenden rotlöst liv. Han hade svårt att hantera djupare relationer och att lita på sina medmänniskor vilket avspeglades in en påtaglig svartsjuka och ständiga uppbrott.

Cornelis Guds bild visar sig kanske tydligast i visan ”Vägen till regnbågen” (svensk Psalm 820).<sup>51</sup> En förvisning om en högre makt eller verklighet som han ständigt försöker formulera och förmedla i sin diktning.

*Jag har rest genom världen och ej haft ett mål  
Inget hem ingen enda vän  
Jag kommer från ingenstans och jag går som i trans  
På min väg till regnbågen  
Fråga ej varför, jag vet inget svar  
jag går genom drömmen än sen?  
Det är bara så att jag fortsätter gå  
bort till slutet av regnbågen.*

*Det sägs i en saga att silver och guld  
finns vid slutet av regnbågen.  
Men jag säger att det finns en helt annan skatt  
vid slutet av regnbågen.  
Någonting väntar vid vägens slut,  
Något som jag ej funnit än.  
Genom hetta och damm  
går min väg ända fram  
till slutet av regnbågen.*

Denna psalm kan kanske bättre än biografierna, ge en bild av människan Cornelis.

---

49 Gustafsson Klas

50 Ibid

51

*Ett bluesliv; Berättelsen om Cornelis Vreeswijk Sid.248*

*Sid.278*

*Psalmer i 2000-talet*

Den ständigt sökande som är beredd att utstå och offra allt i sitt sökande efter det han är förvissad finna vid slutet av regnbågen.

### 3 Diktanalyser

#### 3.1 Diktanalys Fröding

*Jag avskyr Gud betraktad såsom pater,  
och hatar tanken, att diovan hunna,  
ej man och kvinna mer, men munk och nunna,  
vi skola sjunga eviga kantater.*

Dikten Himlar ingår i samlingen Gralstänk, den tar enligt författarens förord sin utgångspunkt i dikten, ”Sagan om Gral” ur Stänk och flikar. Den handlar om sökandet efter och återfinnandet av det under medeltiden berömda gralsmycket, vilket ses som en symbol för allförsoningen. Han kallar dikterna moral-filosofiska i villkorlig form, men de kan även ses som teologiska ställningstaganden, som ett förhållningssätt till själva livet. Den inledande dikten i Gralstänk som också har samma namn, antyder Frödings tidiga religiösa prägling. Denna prägling, som i synnerhet fadern gav honom under hans sena barndom och tidiga tonår.

Det är denna prägling som han vill bryta och göra uppror emot.

Frödingforskaren Johan Cullberg skriver:

”Det är den auktoritära religionen han skymfar och protesterar mot – avhållsamhetens och belöningstänkandets religion med det eviga livet som kröningen efter väl utstått värv”.<sup>52</sup>

I dikten kan man samtidigt ana animism och dessutom en tanke om alltings sammanhang. Han söker någon slags, i själva livet, inneboende gudomlighet, som han anar och närmar sig men inte kan greppa i sin helhet.

*Var Gral är vet ingen  
men djupast i tingen  
bo gnistorna hemligen kvar  
av ljus som i livsdrycken var.*

Enligt Johan Landqvist vill han med Gralsången visa på en möjlighet till en form av allförsoning, han vill i dikten frammana en ”livets befriare” som är älskad av både Gud och Satan.

”Då livets väsen överallt är ett och detsamma, måste det kunna övervinna splittringen, och då livets kraft är god, måste den kunna förinta detta gåtfulla onda, varom siaren icke fick något grepp, detta överallt sig insmygande icke-vara. Urlivets droppar, spridda över världen, skola en gång åter samlas i sin kalk!”<sup>53</sup>

<sup>52</sup> Cullberg Johan

*Fröding och kärleken* Sid.135

<sup>53</sup> Landqvist John

*Gustaf Fröding* Sid.135

Fröding söker alltså en helhet och ett hållbart förhållningssätt.

Han vill göra uppror mot det slags moraltänkande som kväver livsglädjen, och hindrar människan att leva i sin fulla potential.

*Det krävs blott att gnida  
med sida mot sida  
två ting eller sammanslå två,  
att gnistor därur skola gå*

*Och stundom det flammar  
ur murknande stammar  
en ljusglimt, fast flyktig och sval  
- en kvarstod av ljuset från Gral.*

*Och sök, skall du finna  
att också ur kvinna  
och man som ur trä eller sten  
går Gralgnistans flyktiga sken.*

*Som guldgrävaren guldfyndigheten  
kan ana av märken, I veten  
om sökandet närmar sig Gral  
av gnistornas ljusmängd och tal.*

Fröding anar ett ljus och har en vision men väjer för färdiga läror och doktriner. För att finna måste man själv söka och pröva tillvaron ur alla dess aspekter. Olle Holmberg beskriver i sin bok Frödings mystik detta sökande som sker i ett moraliskt och etiskt spänningsfält mellan Tolstoy och Nietzsche. Tolstoy var då den som företrädde den moraliska lagen, kraven på de sinnliga begärens underkastelse, under de kristna budordens paradoxala och ovärldsliga läror; i Nietzsche däremot rådde revoltens, jordens, glädjens, hedendomens anda, fordran på personlighetens rätt till absolut fri utveckling med krossande av allt som kunde hämma dess växt.<sup>54</sup>

I Idealet (Nya dikter) beskrivs denna motsättning på ett tydligt sätt:

*....Idealet är lätt, idealet är tungt.  
Idealet är gammalt, idealet är ungt.  
Idealet är kärlek, idealet är hat.  
Idealet är Tolstoys och Nietzsches prat.  
- Jag tror det är bäst, att var har sitt,  
som jag har mitt.*

Fröding letar efter en syntes mellan de till synes så olika filosoferna, han menar, enligt Holmberg att först när man har erfarenhet av underkastelse han man komma förbi alla auktoriteter. I Nietzscheparafrazen Sålunda talade Zarathustra, är övermännisklighetstanken något positivt, den är utveckling jaget, inte förtryck av andra; med självhävdelsen skall förenas mänsklig hänsyn.

<sup>54</sup> Holmberg Olle

”Men när haver jag sagt eder, att i skolen binda människorna med band, på det att I själva mån vara fria? Det är trälars sed som till makt komma. Eller när haver jag sagt eder, att i skolen slå och förtrampa dem som tävla med er om högheten? Det är trälred... ..så vakter eder för trälars sed och småpiltars tro, när I låten övermänniskan växa i eder. Så låter var och en växa och lysa efter sin art och förmåga och varer icke lågsinnade.” Nietzsche lyfte i filosofisk och litterär form fram jagets möjlighet till ett allt friare liv och rätten och plikten att vräka av sig alla bindande ok.<sup>55</sup>

Tolstojs senare författarskap representerade för Fröding kärleken och medlidandet, samtidigt som det krävde underkastelse under kristendomens läror.<sup>56</sup>

Ett annat exempel på Frödings sökande är dikten Idealism och realism, där han finner ett ljus och en sanning bortanför och över alla mänskliga förklaringsmodeller. Naturen i sig själv visar i sin till synes enkla form sig vara överlägsen alla filosofiska och religiösa modellbyggen.

*Nu är jag led vid tidens schism  
emellan jord och stjärnor.  
Vår idealism och realism,  
de klyva våra hjärnor.*

*Det ljugs, när porträtterat grus  
får namn av konst och fägring.  
En syn, som svävar skön och ljus  
i skyn, är sann som hägring.*

*Men strunt är strunt och snus är snus,  
om ock i gyllene dosor,  
och rosor i ett sprucket krus  
är ändå alltid rosor.*

Han skildrar här människans kluvenhet mellan religionen och naturvetenskapen och hur filosofiska förklaringsmodeller understundom förvillar och skymmer mer än vad de kan förklara. Det kan tänkas att Fröding hämtat tanken om rosen som symbol för det evigt sköna och som ett begrepp utanför språket från Shakespeares Romeo och Julia, där Julia säger:

What's in a name? that which we call a rose, By any other name would smell as sweet;

Och menar att det är egenskaper mer än namn som ger något dess rätta värde. Tanken och temat återkommer ofta i litteraturen men den kanske mest distinkta formuleringen är nog Gertrude Stein's ”A rose, is a rose is a rose”. Varje äkta religiositet betyder att överväldigas, skriver Nathan Söderblom i en essä om Strindberg i samlingen ”Svenskars fromhet”. Detta är ju även tillämpligt på Fröding som med sin stora beläsenhet som grund sökte sina egna vägar till Gud. ”Vägar sprungna ur naturen och vägar sprungna ur människans grundläggande behov.”

<sup>55</sup> Kullberg Johan

<sup>56</sup> Ibid

*Fröding och kärleken* Sid.100

Sid.102

Ett exempel på detta är dikten ”En fattig munk ifrån Skara”. Munken, som slarvat bort sina munklöften och fördrivs från sitt ursprungliga sammanhang i det trygga klostret upptäcker i stället naturens andlighet, och att gott och ont inte är några ensidiga begrepp.

*Och daggen och bäcken och fågelens sågn  
och ängarnes blommor och älgens gång  
och ekorrens glädje i granens topp,  
de gävo mig åter levnadens hopp  
och gävo mig åter min ära  
och lärde mig ny en lära.*

*Det är icke sant, som jag lärde mig förr,  
att någon är utanför himlens dörr,  
ty varje själ därinom går,  
och ingen är get och ingen är får.  
Den gode han är väl ej så god,  
som själv han tror i sitt övermod.  
Den onde han är ej så ond ändå,  
som själv han tror, när kvalen slå.  
Thy skall du ej mycket berömma,  
ej mycket häckla och döma.*

Denna tanke om en fördold urkraft i allt skapat återkommer han till, framför allt i Gralstänk där han i förordet skriver: I den här följande första diktcykeln har Graldrycken kommit att bli något liknande den själva ljus- och livsingjutande urkällan, den lysande livssaft, vars minsta utstrålande gnista anträffas mer eller mindre dold och försvagad hos alla ting och väsen. Dikten mynnar ut i en förhoppning om en ljusare framtid när människan kommit till insikt om sin sanna natur och bättre förstår de ekologiska sammanhangen.

*Törhända, när tusende år ha gått  
som skyar hän över kojor och slott,  
det drager i skogen en ryttare fram  
och binder sin häst vid björkens stam  
och gläntar på dörren och tittar in  
på torftigheten i hålan min  
Och då får han se mitt fattiga pränt,  
med vildpenna skrivet på pergament.*

*Då säger han: "Se, han visste, han,  
vad nu är känt av varje man,  
men kostat så långan långan strid  
på jorden i långan långan tid  
- och ändå var han bara  
en fattig munk från Skara!"*

I sin dikt ”Ett liv efter detta”, återkommer tanken på att livets urkraft finns i det minsta lilla och är likt energi oförstörbart. Kanske kan man tala om en transsubstantiering som trotsar dogmatiken men i stället anknyter till dagens kretsloppstänkande och återvinning.

Det är varken himmel eller helvete som väntar den stackars spjuvern utan en fortsättning på livet fast i en annorlunda form.

*Gamle Spjuver när du druckit,  
sista skvätten ur pokalen,  
och på vinglig fot du raglat,  
utur denna jämmerdalen.  
Ej skall du som ängel svinga,  
dej mot himla regioner,  
för att där med himlaandakt,  
roa dej med harpotoner.  
Ej skall du med horn i pannan,  
och på vanligt ställe svansen,  
sluka lågor i Gehenna,  
och ta del i djävulsdansen.*

Spjuver begravs och prästen läser över både honom och graven, men uppståndelsen blir i en annorlunda form, en form som kanske inte helt stämmer in i den gängse föreställningsvärlden.

*Då skall klockarns ko Rölinna,  
som behöver mjölk i juvren,  
komma lunkande och mumsa,  
på före detta Gamle Spjuver.*

En av Frödings, i mitt eget tycke, vackraste kärleksdikter heter kort och gott ”Anita.” Fröding kan aldrig förlika sig med askes och avståndstagande från sinlighet och drifter. Han ställer här livets oförställda friskhet mot en unken moral och oginhet. Gral-dikternas tanke om ”gnistorna som hemligen bo kvar” i tingen och kroppsligheten får här ett tydligare uttryck.

*Livets skål! O, min Anita,  
uti glömskans dryck!  
Jag vill känna varma, vita  
jungfrulemmars tryck!*

*I materien vill jag röna,  
riktigt ha i famn  
det som andens språk "det sköna"  
givit såsom namn!*

Det är här i denna fysiska närhete till en annan människa han finner den gudomliga gnistan. Den är ren och enkel kan bara fördunklas av tolkningsförsök. Alla försök att konstnärligt avbilda ett sådant möte är dömda att misslyckas.

*Högt man prisar konstens njutning,  
den är kall och arm  
emot väsenssammanslutning,  
kärlek barm mot barm!*

Moraliska och religiösa dogmer har skapat sociala beteendekoder och värderingar som hindrar oss från att leva fullt ut. Att det sedan kan vara just dessa sociala mönster som bär upp samhället, och skapar livets materiella förutsättningar är något helt annat.

*Sinnlighetens makt är kuvad  
av en trång moral.  
dygden, stel och överskruvad,  
håller långa tal.*

*Dumheten har funnit mycket,  
fann till slut ett fynd,  
som föll folken uti tycket:  
"Sinnlighet är synd!"*

Fröding benämner sinligheten "son av kung natur" och man kan här ana en omformulering av den kristna treenighetstanken; Kung natur, sonen och livets skål.

Han beskriver hur kungasonen jagas och sparkas "som ett djur" av trångsynt dygde-moral, för att när som han uttrycker det "halva mänskligheten ruttnat ned i grund" återkomma och den sanna dygden skall då åter segra.

*Kropp med ande skall bli enad  
och ett hjärta fritt  
med en kärlek, fri och renad,  
mänska, skall bli ditt!  
Därför, därför, ljuva flicka,  
blott till hjärtat lyss!  
Låtom oss varandra dricka  
i en kyssars kyss!*

Jag föreställer mig att Fröding hade Lukasevangeliets 12e kapitel, verserna 22 till 34 för ögonen när han formulerade tanken till denna dikt. "Livet är mer än födan och kroppen mer än kläderna" I stället för att jaga materiella värden bör vi liksom liljorna på marken och fåglarna, i förtröstan söka efter de värden och den lycka som skänks genom Skapelsen, i vår egen natur och i kärleken till vår nästa.

I sin diktning söker och finner Fröding ljus, liv, glädje och någon slags allförsoning. Det är dock bara i dikten han når ända fram.

### 3.2 Diktanalys Karlfeldt

Dikten "En Löskekarl" publicerades i diktsamlingen Fridolins visor och andra dikter 1898. Det var Karlfeldts andra diktsamling, med vilken han nådde ut till en bredare läsekrets.

*Vem är du och var kommer du från?  
— Det vill jag och kan jag ej säga.  
Har intet hem, är ingen mans son,  
ej hem eller son skall jag äga.  
Jag är en främling fjärranväga.*

Här speglas skaldens osäkerhet på var han verkligen hör hemma. Den sociala skiktningen var betydligt mera påtaglig under denna tid och det var viktigt att veta sin plats i samhället. Karlfeldts har sina rötter i det gamla bondesamhället, samtidigt är han en utpräglad akademiker och intellektuell, en människa som har flera frågor än svar. För sin försörjning arbetar han under denna,



till största delen som lärare, och i den rollen förväntas han bara tillhandahålla svaren, driften att formulera frågorna får stå tillbaka. Brytningen med fadern förefaller definitivt efter dennes dom och straff. Tomrummet som uppstår är påtagligt och trefaldigt. Dels saknar han en trygg fadersgestalt, dels har han förlorat sitt barndomshem dessutom är han märkt, vilket kanske satte de tydligaste spåren, av en social deklassering. Han är en ”främling fjärranväga” i de sammanhang han tycker sig höra hemma.

*Vad är din tro och din religion?  
— Jag vet blott att intet jag visste,  
och var jag ej av den rätta tron,  
så trodde jag dock ej miste!  
Gud har jag sökt, den förste och den siste.*

Karlfeldt växte upp med den Lutherska statskyrkan, hans mor var troende och i den mån hans religiösa känslor kan knytas till någon bestämd person är det till henne, vilket ofta är fallet för känsliga pojkar. Fädernas kyrka och mödrarnas tro är en princip som i äldre tider gällde både diktare och vanliga män<sup>57</sup>. Prosten J.F. Åkerblom som drev igenom studierna i Västerås har antydningssvis påverkat Karlfeldts grundläggande inställning till kyrkan. Teologen Harald Risenfeldt beskriver i Bergstens bok andan i församlingslivet som öppen, vidare konstaterar han att, de bibelställen Karlfeldt hänvisar till i sin diktning i de allra flesta fall anspelar på texter som förekom i gudstjänsterna.<sup>58</sup> Han hade alltså tillägnat sig bibeln via sina, i ungdomen flitiga, gudstjänstbesök, snarar än genom egen bibelläsning. Carlhåkan Larsén berättar i sin essä ”Davidsharpan och Hornblåsansaren” om kluvenheten inför religionen: Enligt Natanael Söderberg skulle Karlfeldt bekant för honom att ”skulle han bli en riktig kristen skulle det vara av den gamla ”bibelkristna” typen, inte någon halvhetsman. Karlfeldt blev aldrig någon bibelkristen, jag tycker det finns fog att instämna i Erik Fries avvägda omdöme ”Fromheten synes utan något skarpt markerat avbrott ha övergått i den utanförståendes vördnad och pietet.”<sup>59</sup>

Samtidigt med detta förhållande till religionen, var han starkt påverkad av naturalismen, Zola och Strindberg som var tongivande under 1880-talet och bör ha haft en stark påverkan även om detta inte går att belägga direkt. Linné och inte Darwin var visserligen Karlfeldts profet inom biologin, men sexualiteten som allt levandes drivkraft finns hos dem båda och svarar mot något Karlfeldt upplevde som centralt i sitt eget liv<sup>60</sup>

<sup>57</sup> Bergsten Staffan

*Karlfeldt dikt och liv* Sid.47

<sup>58</sup> Ibid

sid. 47

<sup>59</sup> Möberg Jöran

*Vägvisare för Karlfeldt* Sid. 83

<sup>60</sup> Bergsten Staffan

*Karlfeldt dikt och liv* Sid. 139

*Hur var ditt liv? — Det var en storm och nöd  
och kamp i en enda veva;  
det var gäckad längtan och fåfång glöd  
och små glimtar ur molnens reva.  
Jag är så glad att jag fått leva*

När dikten ”En Löskekarl” publicerades var skalden 34 år och hans liv hade dittills verkligen varit stormigt och osäkert men samtidigt strävsamt och troget mot sitt diktarkall. Den första och närmast föregående diktsamlingen ”Vildmarks- och kärleksvisor” fick inte det genomslag eller blev aldrig den försäljningsframgång han hoppats på. Wirséns uppskattning måste dock ha betytt mycket och sporrat till den fortsättning som skulle bli så framgångsrik.

Ordvalet ”glimtar ur molnens reva” är intressant ur ett teologiskt perspektiv eftersom molnet är en kristen symbol för den osynlige guden. Under det Israeliska uttåget ur Egypten vägledades de av ett moln. Detta är beskrivet i 2a Moseboken 13:21 ” Om dagen gick Herren framför dem i en molnpelare för att visa dem vägen”. Trots sina motgångar behåller Karlfeldt en positiv grundinställning till sitt liv, vilket markeras i diktens avslutning.

”Dalmålningar, utlagda på rim”, var tillsammans med ”Fridolins lustgård” Karlfeldts tredje diktsamling och publicerades 1901. Dalmålningarna är en diktsamling med bibliska motiv som inspirerats av de kurbitsmålningar som prydde väggar i hem och kyrkor i Dalarna och som Karlfeldt växte upp med. Han sökte att överföra bilderna till poetisk form där deras prägel och lokala anknytning fanns kvar. För dagens läsare kan det synas märkligt med en Jungfru Maria som kommer vandrande över ängarna vid Sjugare by, när Sankt Elia under sin himmelfärd spejar ned över Siljansbygden och Leksands lökformade kyrktorn eller när Profeten Jona efter sina vådliga marina äventyr begär ”en sup på fisken”. Skriftens texter blev med kurbitsmåleriet inplacerade i en verklighet där människorna kände igen sig.

Låg det en religiös övertygelse bakom dalmålarnas bilder? Så var aldrig frågan ställd. Att bibelns berättelser var ”verkliga” var en självklarhet. Bibeln var litteratur, äventyrsbok och uppbyggelsebok samtidigt- kanske det sista minst av allt <sup>61</sup>. Bilderna visar ur hermeneutisk synvinkel en horisontsammanmätning mellan målarnas förordömen och den text de möter i bibeln.

”Jungfru Maria” är den innerligaste av ”Dalmålningarna” och publicerades första gången i augusti 1900. Enligt Ingegärd Fries bok ”Karlfeldt och Dalmålarna” bör den ha skrivits i trakterna kring Stockholm, kanske Roslagen, med tanke på den flora som beskrivs i dikten.

*Hon kommer utför ängarna vid Sjugareby.  
Hon är en liten kulla med mandel-blommans hy,  
ja, som mandelblom och nyponblom långt bort från väg och by,*

<sup>61</sup> Fries Ingegärd

*Karlfeldt och dalmålarna* (Karlfeldt samfundet 1996)

*där aldrig det dammar och vandras.  
Vilka stigar har du vankat, så att solen dig ej bränt?  
Vad har du drömt, Maria, i ditt unga bröst och känt,  
att ditt blod icke brinner som de andras?  
Det skiner så förunderligt ifrån ditt bara hår,  
och din panna är som bågiga månen,  
när över Bergsängsbackar han vit och lutad går  
och lyser genom vårliga slånen.*

*Nu svalkar aftonvinden i aklejornas lid,  
och gula liljeklockor ringa helgsmål och frid;  
knappt gnäggar hagnes fåle, knappt bräker fållans kid,  
knappt piper det i svalbon och lundar.  
Nu går Dalarnes ynglingar och flickor par om par;  
du är utvald framför andra, du är önskad av en var,  
vad går du då ensam och begrundar?  
Du är som jungfrun, kommen från sitt första nattvardsbord,  
som i den tysta pingstnatt vill vaka  
med all sitt hjärtas bävan och tänka på de ord hon förnummit  
och de under hon fått smaka.*

*Vänd om, vänd om, Maria, nu blir aftonen sen.  
Din moder mände sörja, att du strövar så allen.  
Du är liten och bräcklig som knäckepilens gren,  
och i skogen går den slående björnen.  
Ack, den rosen som du håller är ditt tecken och din vård,  
den är bringad av en ängel från en salig örtagård:  
du kan trampa på ormar och törnen.  
Ja, den strålen som ligger så blänkande och lång  
ifrån aftonrodnans fäste över Siljan  
du kunde gå till paradís i kväll din brudegång  
på den smala och skälvande tiljan.*

Rosen, i första versen i form av ”nyponblom” och i den sista beskriven som tecken och vård är en återkommande symbol inom kristendomen. Rosen är ett Mariaemblem och Maria är ofta avbildad med en ros i handen eller i en rosenträdgård. Lidandet och martyrskapet förknippas ofta med en ros, eftersom Jesus korsfästes med en törnekrona. Apostladagen, som firas till minne av Petrus och Paulus martyrskap, prydes kyrkans altare med röda rosor. Rosen är också förknippad med hemlighet och mystik i den kristna traditionen, uttrycket ”sub rosa” betecknar tystnadsplikt och katolska biktstolar pryds ofta av en fembladig ros. Huruvida dikten är en religiös betraktelse eller ej har diskuterats bland litteraturvetarna, enligt Fries förnekas detta av Olof Lagercrantz i hans bok ”Jungfrun och demonerna”, där han i stället ser dikten som en psykologisk studie över Karlfeldts erotik och hans förkärlek för att dikta om dessa eteriska kvinnogestalter<sup>62</sup>. Bilden av Maria och stämningen ligger dock mycket nära Lukasevangeliets Maria som hon beskrivs i 1:26-38, något som Lagercrantz enligt Fries inte uppmärksammat. Utvaldheten som beskrivs i Luk 1:30 speglas i andra versens strof ”du är utvald framför andra, du är önskad av en var”. Hos Lukas är Maria utvald

---

<sup>62</sup> Ibid

Sid. 61

av Gud men i dikten är hon ”önskad av envar”. Varför valde Karlfeldt just uttrycket ”envar”? Kan Karlfeldt ha varit en föregångare och inlemmas bland de postmodernister som ser Gud i sin nästa i det spänningsfält som finns mellan människor som möts? Även om dikten ingår i samlingen ”dalmålningar” skiljer den sig i stilen från andan i det traditionella kurbitsmåleriet, Fries antyder att inspirationen även kan ses från Prerafeeliterna.

I ”Elie Himmelsfärd” är inspirationen från dalmålningar betydligt mera påtaglig och handfast. Fries nämner flera tänkbara förlagor från Smedesgården i Jäder, Mora kyrka och Olhans Olof Jonssons tavla från utbyn, den senare beskriven på följande sätt ”Elias far i gullvagn med gullhästar i gråa rödskimrande moln, hans hår flyger liksom hästarnas svansar och manar, det är brusande fart över färden”.<sup>63</sup> Detta kan jämföras med beskrivningen i andra konungabokens andra kapitel vers 11 ”Medan de gick där och talade med varandra kom plötsligt en vagn av eld med hästar av eld och skiljde dem åt. Och i en stormvind for Elia upp i himmelen När Elia väl kommer fram till Guds himmel stiger Gud själv ut på sin förstutrapp och tar emot. Detta är samma Gud som tog sina aftonpromenader i Edens lustgård en gång.

*Här åker sankt Elia upp till himmelens land i en kärra så blänkande ny.  
Han bär gravölshatt och skinnpäls, han har piska i sin hand,  
och mot knäna står hans gröna paraply.*

*Hög och värdig är hans uppsyn, ty han far från jordens dal  
dit där domarbergets säten stå i ring. Han är kallad av sin lagman:  
"Du skall sitta i min sal som en tolvman på rättfärdighetens ting."*

*Ja, hans konung själv har skickat sina hästar och sin vagn och sänt budskap:  
"Du gode danneman, jag har sport din stora vishet, den kan vara mig till gagn.  
Låt oss rådslå för mitt rike med varann!"*

*Och nu rullar vagnen uppåt, och Elias breda handvinkar avsked åt hans jordelevnads bygd; och vi se det är ett  
stycke av vårt eget dalaland  
i de drömmande furubergens skygd.*

*Här är blänk av stora vatten, här är stranden röd och gul  
som en örtasäng av mödrar och mör, och små piltar peka upp emot de flygande hjul:  
"Se på grannasfar, så vådligt han kör!"*

*Här står Leksands kyrktorn som en lök, och stapelns Falumalm ringer sabbat  
vid den saliges färd, och han åker ur den klangen in i bruset av en psalm  
från evinnerliga orgelekars värld.*

*När du sitter, o Elia, vid din mästares bord och ser ned på vår ondska  
och vår nöd, fäll i domarns öra milda och förlåtande ord,  
bed för dalarna, som hungra, om bröd!*

*Nu går solen bakom Sollerön, men trygg i rymdens natt far profeten  
vid de vänliga små ljus som den gode Gud Fader utmed vägen haver satt,*

---

<sup>63</sup> Ibid

*vilken leder till hans gästfria hus.*

*Högt i fjärran öknar skrider väl den onda Skorpion, där går Hunden  
med sitt ödsliga skall, där ha Lejonet och Björnarne och Ormen sina bon,  
men de bringa ej Guds fålar på fall.*

*Det står eld ur deras näsor, det är eld i deras ben, genom rymderna framila de så fort, tills de hinna  
Vintergatan, denna gyllenträdsallén, som går ända fram till paradiset port.*

*Och vår Herre stiger ut på sin förstugutrapp: "Stig här in, du min heliga profet!  
" Och han vinkar åt en ängladräng, som kommer flink och rapp  
och för svettiga kamparna i bet.*

Dikten har också tagit intryck av Herrens bön, Matteus 6:9-12. Detta märks kanske tydligast i vers sju, som är bön om förlåtelse och om bröd ("vårt dagliga bröd giv oss idag och förlåt oss våra skulder, såsom och vi förlåta dem oss skyldiga äro"). Samtidigt förefaller Karlfeldt ha svårt med tanken på en allsmäktig Gud till vilkens vilja människan är helt och hållet utlämnad. Den myndiga dalkarlen Elia tar på sig sitt ansvar och hjälper, vid rådslaget, gud Fader på traven. ("tillkomme ditt rike, ske din vilja såsom i himmelen, så och på jorden"). Skorpioner, hundar med ödsliga skall, lejon björnar och ormar kan ses som en omskrivning av våra synder och skulder vilka Guds fålar lotsa oss förbi.

I Karl XII's bibel, som var den enda bibel Karlfeldt använde sig av beskrivs himmelfärden så här i verserna 11 och 12:

*Ock wid de gingo tillsamman och talade, si, då kom  
en brinnande wagn med brinnande hästar, och skilde dem båda ifrå hwarannan.  
Och Elia for så upp i wädret til himmelen.*

*Men Elisa såg det, och ropade: Min fader, min fadet, Israels wagn,  
och hans resenärer. Och såg honom intet mer.  
Och han fattade sin käder, och ref dem i tu stycker.*

Kungaböckerna är tolkningar i en strikt deuteronomistisk tradition, det vill säga starka krav på kulturcentralisation och fördömande av varje form av synkretism. När Karlfeldt tar hand om Elia blir perspektivet renodlat Jahvistiskt; Berättelsen präglas av en stil som är både naiv och sofistikerad, porträtten av mänskliga aktörer visar djup psykologisk insikt och sättet att tala om Gud är ofta antropomorft. Kanske närmar sig Karlfeldts Gudsbild och religiösa förhållningssätt som just, - det jahvistiska.

### 3.3 Diktanalys Vreeswijk

*Men kanhända är det så – ni satans parvenyer!  
Att: vi som slutet skåda få, får nya fräscha vyer...  
Aldrig mer Abraham och aldrig mera offer  
Samma rot och samma stam. Fuck yourself Christoffer!*

Versen är hämtad ur dikten ”1984” i Vreeswijks sista diktsamling ”Till Fatumeh”. Den speglar hans ambivalenta förhållande till kristendomen. Hela hans liv och verk var revolt mot det etablerade, i samhälle, politik men även i hög grad i religionen. Vilka är då parvenyerna och vilka är de ”som slutet skåda få?” I diktens första vers skriver han: ”Ge fan i Freud och Jung. Pissa på Blavatsky. Allt du får är understöd och en snabbis i en taxi.” Den etablerade psykologin och psykoanalysen, teosofiska formuleringar är bara beskäftig uppkomlighet, och han inte finner svar hos den Abrahamitiska uppgivenheten och offervilligheten som även, för honom, går igen i det kristna budskapet om skulden ”Samma rot och stam Fuck you Christoffer!” Syftningen till Davids rot och stam, - Kristus och Sv. psalm 113 är tydlig. Vreeswijk som vid diktens tillkomst är märkt av sjukdom och ett liv i gränslandet mellan liv och död inser att inga färdigformulerade svar på de existentiella frågorna håller och avslutar dikten så här:

*Men å andra sidan. Du... lämna rum för tvivel  
För det kan ske saker än! Det kan vara skrivfel.  
Ofärd varslas... Rykten går... Galna och obskyra!  
Gott nytt år på dig – Raring – Nittonhundraåttifyra.*

Om man vill sammanfatta Vreeswijks förhållningssätt så beskrivs det kanske bäst med ordet revolt. Revolt mot samhället, revolt mot etablissemanget och i religiöst hänseende revolt mot till synes kommersialiserad och förtyglad andlighet. Det senare kan exemplifieras med den visa som heter ”Tältet”. Denna visa finns på Cornelis debutalbum ”Ballader och oförsämdheter” som gavs ut 1964.

*Jag gick mig ut på staden och gissa vad jag såg?  
Jomän, ett tält av stort format som mitt i staden låg.  
Och banderoller vajade, jag hörde toners brus.  
Jag trodde det var cirkus men det var Herrens hus.  
....  
Ja, det var Herrens tempel. Upp steg en taktfast sång,  
och över mängden svävade en påse på en stång.  
Och framme vid estraden, fast på dess nedre del,  
stod det en skock blondineroch slog på strängospel.*

*Ack, jag tror det inte, men se, min tro är klen,  
och jag gick ut ur tältet och ut i solens sken.  
Och tror du ej han hellre vistas i en molnfri zon?  
Det tror då jag åtminstone, fast jag är svag i tron.*

Det tältmöte som beskrivs i visan är ett Maranata –möte, vilket bekräftas dels genom beskrivningen av mötets karaktär och dels genom att en viss herr Målle namnges. Maranata var en kristen väckelserörelse som grundades i Norge 1958 som en utbrytning ur pingströrelsen. Maranata fördes till Sverige av den Norsk-Svenske predikanten Arne Imsen,. Rörelsen var som störst under 1960-

talet och räknade som mest ca. 10.000 medlemmar. Den mest framträdande och spektakulära predikanten i Sverige var dock Målle Lindberg. Namnet Maranata är hämtat från första korintierbrevets 16:e kapitel vers 22 "Om någon inte älskar Herren: förbannelse över honom. Marana ta. (av arameiska Mara'na ta 'Vår Herre, kom', ett urkristet bönerop)<sup>64</sup>.

Förutom det fundamentalistiska budskap som återspeglas redan i det ovan nämnda bibelstället präglades sammankomsterna av lättillgänglig och suggestiv musik och i en inspelning som Sveriges television och Karl Axel Sjöblom gjorde från Viktoriasalen 1963<sup>65</sup> får man närapå intryck av en modern allsångskväll. Med ledning av de intryck som detta program förmedlar, måste man säga att Vreeswijk lyckats teckna en, om än pejorativ, så dock trogen bild av ett Maranatomöte. I de sista två verserna visar han på sitt avståndstagande från denna form av religiositet. Gud eller "rättfärdighetens furste" finns för honom, inte den suggestiva stämningen på ett maranatomöte, utan i solens sken och i molnfria zoner som inte fördunklas av självsäkra och fördummande pastorer.

En liknade tanke återkommer i "Lasse liten blues" som kom med skivan Ballader och Grimascher 1965. Visan handlar om en ung man som kör ihjäl sig i en stulen bil.

I visans sista vers beskrivs begravningen så här:

*Prästen sa vid graven ungefär så här:  
Du gick den breda vägen som till helvetet bär.  
Lasse, Lasse liten, må Herren stå dig bi.  
Men Lasse hörde ingenting, för Lasse var fri.*

Här återkommer avståndstagandet från den dömande guden. I stället för fördömelse visar Vreeswijk på en förlåtelse och försoning i det att Lasse blivit fri. I Nya testamentet uttrycks detta som *aphiemi* (ἀφῆμι), vilket betyder "att sända iväg", "tillåta" eller "att förlåta".<sup>66</sup>

Uttrycket förekommer hela 133 gånger i NT vilket visar hur viktigt detta begrepp är i den kristna frälsningsläran (soteriologin).

Det kritiska förhållningssättet till tendenser av kristen fundamentalism återkommer på flera ställen i Vreeswijks diktning, till exempel i "Dekadans" från samma album

*...Ni har väl hört, kära ni, det är väl allombekant:  
Ingen sann och äkta kristen kan bli jazzmusikant....,  
i "Mördar Anders" ur "Visor och oförskämdheter" 1965  
...Prästen står där nedanför,  
lockar med sin änglakör  
Men jag vet nog vad jag gör - ta mig fan !...  
I Josef och Maria från albumet "Cornelis live" från 1972  
...Så är det här i världen  
att rätt ska vara rätt.  
Och Josef slet för fru och barn  
uti sitt anlets svett.*

<sup>64</sup> Nationalencyklopedin (11-08-16)

<sup>65</sup> [www.apg29.se/index.php?artid=4755](http://www.apg29.se/index.php?artid=4755) – Cachad(2011-08-23)

<sup>66</sup> Metzger Bruce M. *Lexical aids for students of New Testament Greek*

*Men ängeln som var barnets far  
har ingen jäkel sett..*

Eller i ”Till Lewi Petrus” ur I stället för vykort 1973

*Jag hörde en predikant  
Be en bön för en död bekant  
Om Johansson skött sig väl sa han  
en plats vakant i himmelens höga hus  
men om han har levat bus  
Riskerar han att gå miste om  
Det himmelska harpobrus...*

Vissamlingen ”Till Fatumeh” utgavs 1987, samma år som Vreeswijk gick bort. Vi möter här en mognare och mer formfulländad lyrik, stämningläget är mörkt och präglad av tankar kring de eviga och existentiella frågorna. I Fredrik Åkares morgonpsalm reflekterar han över hädanfärden.

*Lägg granris vid min grav.  
Låt inga präster höras.  
Gör vad som måste göras;  
Marskalkar, bryt min stav.  
Så faller det till sist dock  
Tre skovlar på mitt kistlock.  
Nu får jag ge mig av.  
Lägg granris på min grav.*

Man kan ana en ton av Bellman men framförallt inspiration från Birger Sjöbergs ”Bleka dödens minut”. Dikten visar också Cornelis djupgående kunskap om svensk allmogekultur.

Begravningsleden (att strö granris vid graven) är känd under flera namn: ”risa för lik”, ”strö för liket”, ”klä för den döde”, har funnits i stora delar av södra Sverige. Den var vanligt förekommande ännu på 1930-40-talen, men är numera så gott som utdöd.<sup>67</sup>

Samlingens sista dikt ”Fråga” antyder att han har förlikat sig med sitt öde och hyser förtröstan in i döden.

*Hör jag någon säga: Misströsta ej.  
Hör jag? Och vem talar  
Och vad slags språk talas  
Så vem lyssnar*

*Det är din vän. Som säger dig:  
Misströsta inte  
Hör du?*

*Förbi alla ruiner hör jag Dig*

Cornelis var en man som gick sina egna vägar. Han var snar till revolt och vass i sin kritik.

---

<sup>67</sup> af Klintberg Bengt



Rotlösheten i kombination med ett ständigt sökande efter en fast punkt och anknytning i tillvaron är utmärkande för såväl hans diktning som livsstil. Gud och religion är viktiga för honom, samtidigt som han ofta vill ”glida förbi” med en raljant attityd eller någon form av ytligt avståndstagande.

#### 4. Slutsats

Fröding, Karlfeldt och Vreeswijk har vuxit upp kriste

+t religiösa hem. Det är i första hand mödrarna som till synes stått för den tidiga religiösa präglingen. I Vreeswijks fall kan man förmoda att de nunnor som vårdade honom i klostershuset kan ha varit en del av denna modersroll.

De söker nya existentiella förhållningssätt i mer eller mindre uttalade former.

Fröding vill hitta en syntes mellan olika religioner och livet självt i alla sina komplexa former och uttryckssätt.

Karlfeldt är traditionalist och vill inte frigöra sig från den religiösa form han präglats in i, men samtidigt är han innanför detta skal en evig och rastlös sökare.

Vreeswijk är provokatören som medvetet arbetar med den breda penseln när han raljerar med den etablerade religiositeten, men under detta till synes pejorativa förhållningssätt kan man finna ett allvar och existentiellt sökande.

Evert Taube skriver i sin dikt ”*Så talade Rönnerdahl*”:

”Du har som diktare en dubbel uppgift: dels den, att ge din känsla, dina syner en språklig form som var och en kan fatta, en tydlig, klar och överskådlig form, dels är din uppgift den, att genom valet av ord, av klang, av rytm, av metaforer berika och förnya själva språket och därvid är förenkling huvudsak. Den uppgiften är svår. Att dikta konstlat och obegripligt kräver mindre möda och varken snille eller smak”<sup>68</sup>

Känsla och syner handlar här om de inre tolkningar och bilder som vi gör av vår omvärld. Dessa föreställningar är svåra att gripa och att formulera med vanliga naturvetenskapliga metoder.

Likafullt är de oerhört viktiga för oss som individer och för vår interaktion med varandra. Att ändå i någon mån kunna uttrycka denna erfarenhet är mycket viktigt, i första hand för att vi i vår egen begreppsapparat, skall kunna finna någon slags helhet och harmoni men även för att kunna kommunicera dessa erfarenheter med andra.

Det är i denna kommunikation konstens och religionens mera subtila språk blir nödvändigt, eftersom vi här har att göra med en helt annan begreppsapparat än den naturvetenskapliga.

---

<sup>68</sup> Taube Evert

*Svärmerier 1946*

Denna distinktion är viktig att markera, vi behöver bägge perspektiven för att i förstå oss själva och vår omvärld. Att beskriva dessa känslor, syner och syntesen av dessa intryck är också att beskriva Gud. Den som genom valet av ord, av klang, av rytm, av metaforer lyckas göra detta i diktens form och göra detta på ett enkelt men samtidigt distinkt sätt, är ofta den mest tydliga, effektiva och klagörande.

## 5. Slutdiskussion

Vad, eller vem är Gud? I en eller annan form har vi nog alla en gudsföreställning, som svar, letråd eller föreställning på de existentiella frågorna av typen ”varifrån kommer jag?”, ”vad är meningen med livet?”, ”vad händer när vi dör?” etc. Gudsföreställningar och gudsbilder kan inte formuleras i naturvetenskapliga termer eftersom det handlar om det ogripbara, något vi anar men inte kan formulera i tekniska formler. Poesin är, liksom konsten i övrigt, ett sätt att tala om detta ogripbara, ett sätt att belysa och berätta om erfarenheter vi kan känna igen oss i men som glider undan när vi vill formulera och precisera dem.

De tre poeter jag valt i detta arbete har en stor del av sin produktion tonsatt, de är vispoeter. Detta har varit viktigt för mig eftersom jag upplever att den tonsatta dikten, poesi i visans form ger en ytterligare dimension till verket. När sedan verket framförs av en estradör som tagit ställning till texten och har förmåga att överföra visans tanke med röst, rytmik, balans och plastik är denna konstnärliga uttrycksform svåröverträffad.

Jag har valt att göra tämligen omfattande personteckningar på vispoeterna, tanken med detta är, att det förefaller viktigt att känna människan bakom verket för att bättre kunna förstå diktens tanke.

Fröding, Karlfeldt och Vreeswijk verkar vid ett första påseende inte ha speciellt mycket gemensamt. Rimkonstens mästare, Fröding, den högtravande och finstämde akademiledamoten, Karlfeldt och den burduse, stundom ekivoke men geniale Vreeswijk.

Föreliggande arbete visar dock på många likheter i uppväxt, levnad och förhållningssätt.

Jag har också försökt att visa att alla tre har någon slags religiös grund i många av sina dikter.

Vad som är mest påfallande är en rastlöshet och ett ständigt sökande efter de rätta formuleringarna och sätt att uttrycka sökandet för att ringa in målet.

Jag har arbetat efter de teologiska riktlinjer som jag angett under tes och teori. De Gudsbilder som här framträtt är inte några tillrättalagda dogmatiska figurer. I mina analyser har jag

sökt följa författarnas sökande efter en högre verklighet och, som jag skriver ovan under ”Tes och Teori”, försökt få en glimt av vad de kan ha sett och förnummit när de sökt glänta på tillvarons ridå.

## 6. Sammanfattning

Jag har valt att granska tre till synes olika vispoeter för att försöka få en glimt av deras respektive gudsbilder. Att jag valt detta ämne och denna konstform beror på att jag alltid tyckt om visor.

Visan är syntes av text, musik och drama, som sådan har den en säregen och ofta underskattad förmåga att förmedla tankar och stämningsslagen med en direktitet och precision som man knappast finner i andra konstformer.

Syftet har varit att visa hur religion och gudsbilder kan framträda och förmedlas i visans form även om det till synes handlar om något helt annat.

Levnadsteckningarna, som är förhållandevis ingående och omfattande, visar att

Fröding/Karlfeldt/Vreeswijk har ganska mycket gemensamt, trots att den gängse bilden säger något annat. Barndom och uppväxt i sociala och pekuniära nedförsbackar. Fäderna orkade inte, trots goda ambitioner leva upp till en trygg fadersroll. Alla tre stod mycket nära sina mödrar vilka fick svara för den trygghet fäderna inte kunde ge. Cornelis var och ville vara en outsider i Collin Wilsons anda, detta förhållningssätt finner vi även hos Fröding och Karlfeldt även om de inte, av förklarliga skäl, hört talas om nämnde Wilson. Alkoholberoende var också något som drabbade alla tre även om förmågan att hantera detta socialt varierade.

Religionen kom tidigt in i deras liv och de hade alla upp en strävan att frigöra sig kombinerat med någon slags behov av att återknyta till den. Fröding växte upp i ett pietistiskt hem där gudstjänster ofta hölls av den religiöst intresserade fadern. Karlfeldts mor och inte minst barndomens obligatoriska söndagsgudstjänster måste ha lämnat bestående intryck.

Ingen av Vreeswijks föräldrar var visserligen inte speciellt intresserade av religion men han vistades som barn under lång tid på ett katolskt sjukhus med tydlig religiös prägel.

Religionen återkommer ofta i många dikter och sökandet är ofta centrala motiv i dessa.

## 7. Litteraturförteckning

- Aulén Gustaf *Den kristna gudsbilden* (Almqvist & Wiksell 1941)
- Bergsten Staffan *Karlfeldt dikt och liv* (W&W 2005)
- Cullberg Johan *Gustav Fröding och Kärleken (En psykologisk och psykiatrisk studie)*  
Natur och Kultur 2004
- Cullberg Johan *Psykisk sjukdom: myt och verklighet* (värmländsk kultur2/2010)
- Fries Ingegerd *Karlfeldt och dalmålarna* (Karlfeldt-samfundets skriftserie 1996)
- Fröding Gustaf *Fröding samlade skrifter* (Bonniers förlag 1911 6 band)
- Gustavsson Klas *Ett bluesliv , Berättelsen om Cornelis Vreeswijk* (Leopard 2006)
- Hansén Gunnar *Frödings Gudsbild* (Värmländsk kultur 2/2010)
- Hellberg Mauritz *Frödingminnen Bonniers förlag 1925*
- Hildeman Karl-Ivar *Karlfeldt och Balladen* (Vägvisare för Karlfeldt : nio uppsatser om  
bakgrunden till Karlfeldts diktning / 1990)
- Holmberg Olle *Frödings mystik* (Gustaf Frörings sällskapet 1996)
- Karlfeldt E.A. *Karlfeldts samlade dikter utgivna av* (Wahlströms och Widstrands  
förlag 1932 5 band)
- af Klintberg Bengt *Kulturens värld Nr. 4 / 2006*
- Landqvist John *Gustaf Fröding* (Alb.Bonnier 1906)
- Larsson, Lisbeth, *Sanning och konsekvens: Marika Stiernstedt, Ludvig Nordström och  
de biografiska berättelserna* (Norstedt 2001)  
*Hennes döda kropp: Victoria Benedictssons arkiv och författarskap*  
(Weyler 2008)
- Metzger Bruce M. *Lexical aids for students of new testament greek* (Baker books 2004)
- Mjöberg Jöran *Många maskers man* (W&W 1997)
- Persson Per Erik *Att tolka Gud idag* (Liber 1976)
- Sigurdson Ola och Svennungsson Jayne  
*Postmodern teologi* (Verbum 2006)
- Svennungsson Jayne *Guds Återkomst en studie av gudsbegreppet inom postmodern filosofi.*
- Sändh Bengt *Cornelis i mitt minne* (Bib bok 2007)
- Söderblom Nathan *Svenskars fromhet* (Uppsala 1941)
- Söderblom Nathan och Karlfeldt EA  
*Vid Frödings bår* (Alb. Bonniers förlag 1911)
- Taube Evert *Svärmerier* (Alb. Bonniers förlag 1946)

- Thunman Thorsten      *I susande hymner går Flora.* Karlfeldt-samfundets skriftserie 1979
- Tracy David              *On naming the present* (London 1994)
- Vikström Björn         *Den skapande läsaren* (Studentlitteratur 2005)
- Wikström Owe          *Den religiösa människan* (Natur och Kultur 2006)
- Vreeswijk Cornelis     *Till Fatumeh” Diktsamlingen* (Brombergs 1987 )

#### Övriga källor

*Nordisk familjebok 1909 / Uggleupplaga 11.*

*Psalmer i 2000-talet* Verbum förlag 2006

